

CSÁKI JUDIT

AZ ÜVEGHEGY ÜVEGHEGY

Mohácsi István és Mohácsi János Múltépítés, avagy meghalni könnyű, élni a nehéz című első gyűjteményes drámakötetéről

Régi adósság ez a kötet, és mégis jó, hogy épp most jutott eszébe törleszteni a sorozat szerkesztőinek: Mohácsi István és Mohácsi János *Múltépítés, avagy meghalni könnyű, élni a nehéz* című könyve a JAK és a Prae.hu SzínText sorozatában jelent meg; szerkeszti Deres Kornélia és Herczog Noémi, utóbbi magát a kötetet is szerkesztette.

Nagy vitába keveredtem egy kritikus kollégával az *Egyszer élünk* kapcsán – amely egyébként mindkettőnknek meghatározó színházi élmény volt, vagyis a vita nem a szöveg vagy az előadás minőségét illette, hanem azt –, hogy vajon néhány év múlva ki a csuda fogja érteni a nagyon kortársi, értsd: aznapi vagy tegnapi utalásokat. Ki fog emlékezni a „remény színházának”, mármint a kifejezésnek az eredetére, ki fogja tudni földélni, ki volt az a címeres marba, aki a magyar országgyűlésben összekeverte Jancsi és Juliskát Jancsi és Iluskával, és így tovább. Mert az nem kérdés, hogy Tóth Ilona szerepére az 56-os forradalomban még sok évig emlékezni fogunk. De kérdés ott is van, mégpedig az, hogy hogyan: sikerül-e a hazugságheggyekkel megtámogatott kollektív agyomosás, mely szerint makulátlan hősnő volt ő, vagy megőrizzük-e szellemi képességünket a gondolkodásra és az árnyalt mérlegelésre.

Ez utóbbi pedig már a kötet tartalmi centrumát érinti: Mohácsiék színpadi szövegei mind az emlékezet földjén teremtek. Egy fiatal kollégám, Kollár Zsuzsanna használta egyik írásában a „memóriaprotézis” kifejezést, ami igen megtetszett nekem, és legalább kétféle módon illik Mohácsiékra: pozitív és negatív irányból. Mert vagy azt mondom, hogy ezekben a szövegekben – 56/06, *Csak egy szög, Számodra hely, Egyszer élünk* – egy, a kollektív emlékezetben támadt lyuk helyére illesztenek egy darabka memóriát; vagy azt, hogy az elsüllyedt, kikopott, letakart emlékezet helyére illesztett „mű-emlékezet” alól kaparják elő az eredetit. Ez utóbbira példa a Tóth Ilona-jelenet az 56/06-ban.

Az előbbire van sokkal több példa, s ha belegondolunk, Mohácsiékat leginkább ez érdekli: történelmi emlékezetünk fehér foltjai, hiányai, ezek a bizonyos lyukak. A cigányok kalandos sorsán belül a cigány holokauszt, amiről ugye keveset beszélünk, mert ők nem beszélnek. Vagy a második világháború megannyi irtózatoss pusztítása közt az a bizonyos Kamenyec-Podolszkij, amiről nemcsak nem beszélünk, hanem alig is tudtunk róla; amúgy ezt a témát is egy aktuálpo-

litikai megnyilatkozás hozta felszínre: a Veritas nevű intézet (milyen gyanús vagy inkább gúnyos név ez!) igazgatójának aljas kijelentése. Vagy a felszabadulás „anomáliái”: az orosz megszállás hétköznapijai a maguk Gulag-következményeivel. Vagy annak a bizonyos beállt, leülepedett szocializmusnak, a hetvenes éveknek, a mindent átható nihilnek, amit nem kevesen szemlélnék nosztalgikus sóhajtással, a baljós, diktatórikus, fenyegető karaktere.

Ezeknek a színdaraboknak a kapcsán okkal-joggal lehetne körözni a történelemszemlélet és az emlékezetpolitikai aspektus körül, hiszen bizonyos távolságból szemlélve erről szól mindegyik. Csakhogy Mohácsiék nem a távolsággal, hanem ellenkezőleg, a közelséggel operálnak: a földhöz vannak ragadva. Nem szemlélet tükröződik ezekben a darabokban, mert nem szemlélnék, hanem szemléltetnek; rekonstruálnak korszakokat, közeget, személyiségeket, figurákat, konfliktusokat.

Hétköznapiakra törik szét a történelmet. Reggel, délben, este.

Amikor a magyarok felelősségéről a vidéki zsidóság elhurcolásában hazugsággal és egy szörnyű tehetségtelen köztéri emlékművel igyekszik meghamisítani a történelmet a politika, akkor Mohácsiék az *Egyszer élünk*ben a leghétköznapibb hétköznapi ágyazzák ezt a történetet. Amikor a zsidókat a vonathoz terelték, az egyik ember épp a cefrét vitte a pálinkafőzdébe, a másik „csak egy nő”, a harmadiknak épp dolga akadt, a negyedik félt – vagyis nem érték rá szót emelni a szomszédért. De a csendőr sem elvitteti a zsidókat, csak kíséri őket egy darabon, és dehogy a halálba, csak el...

Ezek a jelenetek megkönnyítik a nézőnek a szembenézést, de még az empátiát is; hiszen nem történelmi bűnről, hanem, mondjuk, egy keddi napról van szó. Vagy a legfrissebb, a kötetbe már bele nem került *Egy piaci napból* hozva példát: a zsidó pogromban részt vevő falusiak nem világnézeti okból ölik a holokausztból visszatért szomszédjaikat, hanem kényelmetlenségből, diszkomfortból, a visszatérést és a talpra állást kísérő bosszúságból és irigységből. Megannyi – sokszor érthető – emberi gyarlóság.

És ahogy a történelemszemléletet, az emlékezetpolitikát a talaj szintjére húzzák vissza a szerzők, úgy rántják lefelé, a konkrétumok terepére a szimbolikát is. A múlt „mély-ségesen mély kútjáról” szólva mély kút van a színen, s ha valaki valaminek vagy valakinek a szekértolója, az bizony